

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/84217,Dzierzon-Dzierzon-Jan.html>
20.05.2024, 23:29

Dzierżoń (Dzierżon) Jan

DZIERŻOŃ (Dzierżon) Jan (16 I 1811, Łowkowice k. Kluczborka – 26 X 1906, tamże), pszczelarz, odkrywca partenogenezy u pszczół, konstruktor nowoczesnego ula. Syn Szymona, gospodarza wiejskiego, zamiłowanego pszczelarza, i Marii z domu Jantoś.

Kształcił się w polskiej szkole powszechnej w Łowkowicach, niemieckiej szkole powszechnej w Byczynie, następnie we Wrocławiu, w szkole katedralnej (1821–22) i gimnazjum, które ukończył w 1830, oraz na wydziale teologii katolickiej tamtejszego uniwersytetu (1830–33), równocześnie studiował też nauki przyrodnicze. Pszczelarstwem interesował się od dziecka, pierwsze nauki pobierał od ojca, w gimnazjum czytał poważne dzieła przyrodnicze, m.in. J. Svammerdama i R.A. Reaumura, interesował go proces rozmnażania się pszczół. W 1834 przyjął święcenia kapłańskie, 1838–69 był proboszczem w Karłowicach koło Brzegu, działał też społecznie i angażował politycznie (zwłaszcza w 1848). W 1873 popadł w konflikt teologiczny z Kościołem katolickim, w 1884 powrócił do Łowkowic, gdzie żył jak pustelnik, wyjeżdżając poza granice wsi tylko na zjazdy pszczelarskie.

Dz. prowadził wnikliwe obserwacje życia pszczół, które początkowo hodował metodami tradycyjnymi, w kłodach. W latach 30. odkrył zjawisko powstawania trutni z niezapłodnionych jaj (dzieworództwo). Odkrycie to ogłosił wraz z opisem przebiegu cyklu rozwojowego w „Eichstadter Bienenzeitung” (1845, nr 1, s. 113). Przedstawiona przez niego teza była długo kontestowana i dyskutowana – Dz. opublikował w jej obronie kilkaset artykułów. Dopiero na początku XX w. uznano ją za w pełni uzasadnione naukowo odkrycie (1901–06).

W 1837 Dz. rozpoczął konstruowanie pierwszych uli rozbieralnych (snozowych), w kształcie szafki z kilkoma

piętremi snozów (wąskich wyjmowanych listewek), na których pszczoły budowały plastry. Umożliwiło to wyjmowanie pojedynczych plastrów bez uszkodzenia pozostałych. Swój wynalazek ulepszał przez całe życie. Jego ul szafkowy stał się prototypem wszystkich nowoczesnych uli. W 1855 Dz. założył w Karłowicach pierwszą taką nowoczesną pasiekę, kontynuując obserwacje i eksperymenty, m.in. badał proces krzyżowania pszczół włoskich i polskich (wykorzystując różnicę ubarwienia). Jego ule szybko rozpowszechniły się na Śląsku, następnie w Niemczech i Polsce, a niebawem w całej Europie. W 1847 był współzałożycielem Tow. Pszczelarskiego na Śląsku. Należał też do członków Niemieckiej Akad. Przyrodników Leopoldina w Halle (1860) oraz wielu towarzystw naukowych i pszczelarskich, m.in. Krakowskiego Tow. Rolniczego i Lwowskiego Tow. Gospodarskiego. W 1872 uniwersytet w Monachium nadał mu doktorat honoris causa. W 1848 na zamówienie rządu pruskiego wydał w Brzegu książkę *Theorie und Praxis des neuen Bienenfreundes*, która do 1861 doczekała się 5 wydań, w tym polskiego: *Teorya i praktyka nowego pszczół lubownika, czyli Nowy sposób pszczelnictwa z najpomyślniejszą skutecznością używanego i opisanego przez księdza Dzierżona plebana w Karłowicach na dolnym Śląsku* (Nowe Piekary 1851). Dz. opublikował też m.in. *Nachtrag zur Theorie und Praxis* (Nordlingen 1852), *Rationelle Bienenzucht* (Brzeg 1861, wznowienie 1878), *Der Zwillingsstock* (Kluczbork 1890). Ogłosił również autobiografię (1885), której polski przekład (*Bartnik postępowy*) ukazał się w 1938. Był redaktorem „*Bienenfreund aus Schlesien*” (1854–56). W 1895 na zjeździe pszczelarskim ogłoszono *Katechizm Dzierżona*, podsumowujący jego doświadczenia jako racjonalnego pasiecznika.

Rodzinnym językiem Dz. był polski, większość publikacji ogłosił po niemiecku przede wszystkim ze względów praktycznych. Stał się postacią powszechnie znaną, orderzy i wysokie odznaczenia przyznawały mu od 1862 Hesja, Austria, Rosja, Szwecja, Włochy i Prusy. W 1931 na jego domu w Łowkowicach umieszczono tablicę pamiątkową, a w 1946 na cześć Dz. przemianowano miasto Rychbach u podnóża Gór Sowich na Dzierżoniów. W Kluczborku znajduje

się jego pomnik i Muzeum jego imienia.

PSB (E. Szramek); SBTP (B. Orłowski); SBP (G. Brzęk, S. Feliksiak); SPPT (J. Bartyś).

A. Gładysz: *Jan Dzierżoń, pszczelarz o światowej sławie*, Katowice 1957; *Inżynierowie polscy w XIX i XX wieku*, t. 7 100 najwybitniejszych polskich twórców techniki, Polskie Towarzystwo Historii Techniki, Warszawa 2001 (B. Orłowski);
M. Tobiasz: *Zarys biograficzny polskiego pszczelarza ks. dr Jana Dzierżona*, SMDNP Seria B 1961, z. 4; *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*, t. 13, Warszawa 1896, s. 661.

Wanda Grębecka

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)